

Karolina Nikołajew

Zagrożenie korupcją w Służbie Więziennej

The threat of corruption in the Prison Service

Problem korupcji dotyczy wszystkich obszarów życia społecznego. W warunkach zakładów karnych i aresztów śledczych korupcji sprzyja obecność w nich sprawców wywodzących się z przestępczości zorganizowanej. Dlatego też powołano pełnomocnika do spraw przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej współdziałającego z innymi organami państwa. Brakuje też danych służbowych dotyczących korupcji w więziennictwie, chociaż skala zjawiska nie jest zbyt duża.

Słowa kluczowe: Służba Więzienna, korupcja, przestępczość zorganizowana.

The problem of corruption affects all the areas of social life. The presence of organized crime members is conducive to corruption at correctional facilities and detention centres. Therefore, the Plenipotentiary for Counteracting Corruption in Prison Service has been appointed to cooperate with the state authorities in this regard. There is no official data on corruption in the prison system, although the phenomenon is not very common.

Key words: Prison Service, corruption, organized crime.

Wprowadzenie

Problematyka korupcji w Służbie Więziennej (dalej: SW) była jak dotąd mało penetrowana badawczo. Badania statystyczne prowadzono raczej wśród ograniczonej grupy respondentów, a te związane były głównie

z zagrożeniem ze strony przestępczości zorganizowanej¹. Trzeba jednak pamiętać, że nie tylko zmiana struktury przestępczości po 1989 r., ale także przemiany społeczne i gospodarcze z tego okresu wpłynęły na wzrost zagrożenia korupcją w społeczeństwie, które było odtąd bardziej nastawione na konsumpcję niż w czasach gospodarki socjalistycznej. Można jednak stwierdzić, że w każdym czasie osoby bezpośrednio wykonujące swoją pracę w środowisku skazanych i tymczasowo aresztowanych były narażone na korupcję ze względu na hermetyczny i izolacyjny charakter zakładów karnych i aresztów śledczych². Stopniowo zmieniały się także propozycje ze strony korumpujących osadzonych, a te dostosowane były do stopnia izolacji i ograniczeń obowiązujących w więzieniu. Stąd też można prześledzić korupcyjną ścieżkę w więzieniu od dostarczania nielegalnej herbaty i kawy, poprzez alkohol, aż do telefonów komórkowych i narkotyków. W każdym przypadku takie działanie stanowiło zagrożenie dla porządku społecznego, bezpośrednio dla bezpieczeństwa wewnątrz więzienia, a w konsekwencji naruszało prawidłowe realizowanie celów wykonywania kary pozbawienia wolności. W każdym też systemie penitencjarnym wykorzystywano podatność części środowiska więzienników, którzy zdecydowali się na nielegalne kontakty ze skazanymi, ich rodzinami czy członkami grup przestępczych działających na wolności. Zwłaszcza osadzenie skazanych za przestępstwa korupcyjne z oczywistych względów wzmogło zagrożenie dla zachowania porządku i bezpieczeństwa w więzieniu. Mechanizm małych kroków w korumpowaniu funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa uwzględniać musiał także słabości tych osób, które miały bezpośredni wpływ na „poprawę” warunków odbywania kary. Stąd też gwarantem powodzenia w korumpowaniu personelu więziennego miało być właściwe rozpoznanie środowiska kadry więziennej i odpowiednia selekcja.

Z drugiej strony należy pamiętać o obowiązujących zasadach etyki zawodowej oraz konieczności odpowiedzialności karnej i dyscyplinarnej w przypadku funkcjonariuszy naruszających normy prawne i zasady etyczne. Dlatego też w Służbie Więziennej (w centrali) wyodrębniono Biuro Spraw Wewnętrznych (organ *quasi* policyjny) mające przeciwdziałać zachowaniom korupcyjnym w służbie, a jeszcze wcześniej dyrektor

¹ Zob. D. Karpień, „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 7, s.11.

² Zob. Grabowski, *Przestępczość korupcyjna funkcjonariuszy państwowych*, [w:] E. Pływaczewski, W. Filipkowski, Z. Rau (red.), *Przestępczość w XXI wieku. Zapobieganie i zwalczanie. Problemy prawno-kryminologiczne*, Warszawa 2015, s. 210.

generalny Służby Więziennej powołał dodatkowo swojego pełnomocnika do spraw zwalczania korupcji w tej formacji. Uruchomiona została anonimowa infolinia rejestrująca informacje dotyczące realnych i domniemych zagrożeń korupcją w więziennictwie. Poza tym więziennictwo uczestniczy w realizacji przedsięwzięć rządu w ramach walki z korupcją. Wszystkie te działania bez wątpienia świadczą o poważnym zaangażowaniu w przeciwdziałanie patologicznym i sprzecznym z prawem zachowaniom skorumpowanych więźniaków.

Biorąc pod uwagę społeczne i prawne konsekwencje zagrożeń korupcją w służbie penitencjarnej, wydaje się, że powyższa problematyka zasługuje na zainteresowanie badawcze w większym zakresie aniżeli prezentowane opracowanie. Eliminacja korupcji w sferze publicznej to także ważny element dyskusji na temat gwarancji funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego.

Korupcja. Zagadnienia ogólne

Korupcja to nie tylko zagrożenie w normalnym funkcjonowaniu więziennictwa, ale także poważny problem społeczny dotyczący sfery ekonomicznej działania państwa. W strukturach administracji publicznej korupcja powiązana jest ze świadomym łamaniem albo obejściem norm prawnych przez funkcjonariuszy publicznych. Z zasady polega na przyjmowaniu przez osoby upoważnione do załatwienia określonych spraw korzyści majątkowych (także osobistych) w zamian za rozstrzygnięcie danej sprawy w oczekiwany sposób. Innymi słowy chodzi o pomijanie interesu publicznego na rzecz interesu prywatnego i tym samym nierówne (uprzywilejowane) traktowanie jednej strony względem pozostałych³.

Definicja korupcji została przyjęta w ustawie o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (dalej: CBA)⁴, gdzie uznano, że jest to „obiecywanie, proponowanie lub wręczanie przez jakąkolwiek osobę bezpośrednio lub pośrednio jakichkolwiek nienależnych korzyści osobie pełniącej funkcję publiczną dla niej samej lub dla jakiejkolwiek innej osoby w zamian

³ Zob. A. Wierzbica, *Analiza obowiązujących przepisów antykorupcyjnych z wykazaniem mankamentów prawnych*, [w:] J. Kosiński, K. Krak, A. Koman (red.), *Korupcja i antykorupcja. Wybrane zagadnienia*, cz. I, Warszawa 2012, s. 21.

⁴ Art. 1 ust. 3a ustawy z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 2104, 2399; z 2019 r., poz. 53, 125).

za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu jej funkcji. Ten sam czyn może także polegać na żądaniu lub przyjmowaniu przez osobę pełniącą funkcję publiczną bezpośrednio lub pośrednio jakichkolwiek nienależnych korzyści dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści w zamian za działanie lub zaniechanie działania w wykonywaniu tej funkcji”. Czyn korupcyjny powinien też być „popelniany w toku działalności gospodarczej obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej polegający na obiecywaniu, proponowaniu lub wręczaniu bezpośrednio lub pośrednio osobie kierującej jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującej w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki jakichkolwiek nienależnych korzyści dla niej samej lub na rzecz jakiegokolwiek innej osoby w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie”. Korupcja może nosić także znamiona czynu, który jest „popelniany w toku działalności gospodarczej obejmującej realizację zobowiązań względem władzy (instytucji) publicznej polegający na żądaniu lub przyjmowaniu bezpośrednio lub pośrednio przez osobę kierującą jednostką niezaliczaną do sektora finansów publicznych lub pracującą w jakimkolwiek charakterze na rzecz takiej jednostki jakichkolwiek nienależnych korzyści lub przyjmowaniu propozycji lub obietnicy takich korzyści dla niej samej lub dla jakiegokolwiek innej osoby w zamian za działanie lub zaniechanie działania, które narusza jej obowiązki i stanowi społecznie szkodliwe odwzajemnienie”⁵.

Według danych upublicznionych przez W. Mądrzejewskiego CBA tylko w 2014 r. wszczęło 469 postępowań przygotowawczych i 495 spraw operacyjnych⁶. Czynności procesowe podjęte wówczas obejmowały kolejno następujące sfery życia publicznego: administrację samorządową, sektor gospodarczy, służbę zdrowia, administrację centralną, terenową administrację rządową, programy unijne, organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości, wojsko, administrację celną i skarbową, sport. Z kolei najczęściej stosowanymi formami korupcji były łapówki w postaci pieniędzy, a także udzielanie preferencyjnych kredytów, płatnej ekspertyzy, te-

⁵ Zob. W. Filipkowski, *System przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana*, Warszawa 2011, s. 181.

⁶ Zob. W. Mądrzejewski, *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2015, s. 92 i nast. W poprzednich latach skala tego zjawiska była zdecydowanie niższa. Każdego roku obserwowany jest znaczący progres co do liczby wszczynanych przez CBA postępowań przygotowawczych: w 2010 r. – 65, w 2011 r. – 102, w 2012 r. – 113, w 2013 r. takich postępowań było 221.

lefonów, wycieczek, rezygnacji z udziału w zyskach, poparcia w uzyskaniu zatrudnienia, awansu, przyjęcia na uczelnię, pokrycia długu, ustąpieniu praw majątkowych, zawarcia korzystnej umowy, nauki języka i przyjemności erotycznych⁷.

Natomiast z badań opinii publicznej można wyprowadzić wniosek, że funkcjonariusze więzienni to grupa zawodowa spośród innych służb mundurowych, która jest najmniej zagrożona korupcją. Respondenci badań wskazywali bardziej na podatność na łapownictwo policjantów (48% wskazań), strażników miejskich (41), służb celnych i granicznych (39), niż funkcjonariuszy Służby Więziennej, których „oszacowano” na 32%. W żadnej mierze nie stawia to jednak więziennictwa w uprzywilejowanej wobec innych grup zawodowych sytuacji, a może być tłumaczone jedynie tym, że dostęp do więźniaków jest trudniejszy ze względu na izolacyjny w zasadzie charakter ich pracy⁸.

Poza tym nie wolno także pominąć konsekwencji karnych i dyscyplinarnych związanych z odpowiedzialnością funkcjonariuszy więziennictwa za czyny o charakterze korupcyjnym. W przypadku sprawców takich czynów mogą być prowadzone postępowania karne w kierunku przestępstw z art. 228 § 1, 229, 230 § 1, 230a § 1, 231 i 271 § 1 kk⁹. Także chodzi o odpowiedzialność dyscyplinarną, o której mowa w art. 230 ust.1 ustawy o Służbie Więziennej („funkcjonariusz odpowiada dyscyplinarnie za przewinienia dyscyplinarne polegające na naruszeniu dyscypliny służbowej lub za czyny sprzeczne ze złożonym ślubowaniem”)¹⁰. Dodatkową ochroną może tu być także zbiór zasad etycznych funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa, który, choć uzyskał rangę jedynie regulaminu, to nie powinien być marginalizowany. Wynika zeń zasada uczciwości i wystrzegania się korupcji. Pierwsza została wyartykułowana w ten sposób, że „funkcjonariusz i pracownik winien kierować się zasadami uczciwości, honoru i szacunku dla innych” (§ 3 regulaminu). Druga – wprost odnosząca się

⁷ Zob. M. Domański, *Przestępczość zorganizowana w RP po 1989 r.*, „Securitologia” 2013, nr 2, s. 33.

⁸ Zob. A. Siemaszko, Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., *Spoleczna percepcja zagrożeń korupcyjnych w Polsce*, [w:] J. Kosiński, K. Krak, A. Koman (red.), *Korupcja i antykorupcja. Wybrane zagadnienia*, cz. III, Warszawa 2012, s. 29-30.

⁹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1600, 2077).

¹⁰ Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1542, 1669, 2245, 2399; z 2019 r., poz. 125. W rocznicę ślubowania (art. 41 tej ustawy) przyjęto następującą formułę (ważną z punktu widzenia przeciwdziałania ewentualnej korupcji): „Ja obywatel Rzeczypospolitej Polskiej wstępując do Służby Więziennej ślubuję uroczyście: rzetelnie wykonywać powierzone mi zadania funkcjonariusza tej służby i polecenia przełożonych, przestrzegając Konstytucji RP i wszystkich przepisów prawa, jak również tajemnic związanych ze służbą a także zasad etyki zawodowej, ze szczególnym uwzględnieniem poszanowania godności ludzkiej oraz z dbałością o dobre imię służby”.

do korupcji – została sprecyzowana dosyć jednoznacznie, gdyż postanowiono, że „funkcjonariusz i pracownik powinien wystrzegać się korupcji w każdej postaci, zwalczając jej przejawy, a w szczególności nie może wykorzystywać swojego stanowiska do uzyskania korzyści dla siebie i osób bliskich oraz przyjmować korzyści, które mogłyby mieć wpływ na sposób wykonywania obowiązków służbowych, a także nie może wykorzystywać poza służbą i pracą informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem obowiązków służbowych ani uzyskiwać informacji do tych celów”¹¹.

Działania zapobiegawcze organizacji w przeciwdziałaniu przestępczości korupcyjnej w Służbie Więziennej

W 2011 r. dyrektor generalny SW powołał pełnomocnika do spraw korupcji w służbie. Także na oficjalnej stronie Centralnego Zarządu Służby Więziennej (dalej: CZSW) umieszczona została informacja ze wskazaniem danych kontaktowych tego pełnomocnika (numer telefonu i adres mailowy) dostępnych całodobowo z jednoczesnym zapewnieniem, że przekazywane dane pozostaną anonimowe i poufne. Z tego samego internetowego źródła wynika, że „zarzut popełnienia przestępstwa określonego w art. 228-231 kk organy ścigania stawiały w ostatnich latach średnio ok. 10 funkcjonariuszom lub pracownikom Służby Więziennej rocznie. Biorąc pod uwagę ogólną liczbę funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej, nie są to więc częste przypadki. Jednak nawet pojedyncze przypadki ujawniania zachowań korupcyjnych wśród funkcjonariuszy lub pracowników Służby Więziennej bardzo negatywnie wpływają na wizerunek całej Służby Więziennej, dlatego też niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do całkowitego wyeliminowania tego typu zachowań i zagrożeń”¹².

Takie rozwiązanie polegające na wprowadzeniu nowej instytucji wydaje się o tyle słuszne, że brakowało go do tej pory a SW nie miała (i jak dotąd nie ma) ustawowych uprawnień do podejmowania działań operacyjnych w zakresie zwalczania korupcji. Dlatego też uprawnienia pełnomocnika określone w zarządzeniu zostały sprowadzone jedynie do organizacji

¹¹ Regulamin nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 18 października 2010 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej (niepublikowane).

¹² www.sw.gov.pl/strona/pełnomocnik-ds-korupcji (dostęp: 15.03.2019 r.).

szkoleń funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa oraz współpracy z CBA w zakresie profilaktyki zjawiska korupcji, a także zgłaszania dyrektorowi generalnemu SW propozycji wewnętrznych zmian legislacyjnych i organizacyjnych dotyczących korupcji w służbie, a także prowadzenie działań edukacyjno-upowszechniających¹³. W 2015 r. zmieniono zarządzenie w ten sposób, że do dotychczasowych zadań pełnomocnika dodano koordynację realizacji Rządowego Programu Przeciwdziałania Korupcji na lata 2014-2019¹⁴.

Z kolei funkcjonowanie linii telefonicznej w sprawach korupcji oparto już wyłącznie o zasady określone w informacji zawartej na stronie internetowej CZSW. Przede wszystkim zdecydowano o tym, że informację na linię antykorupcyjną może przekazać każdy funkcjonariusz lub pracownik SW, a także inna osoba mająca wiedzę na temat zdarzeń lub zagrożeń korupcyjnych w jednostkach organizacyjnych SW. Poza tym takie zgłoszenie podlega ochronie przed ujawnieniem osobom nieuprawnionym, a dostęp do takich informacji ograniczony jest jedynie do pełnomocnika. W sytuacji, gdyby przedmiotowa wiadomość dotyczyła możliwości popełnienia przestępstwa, pełnomocnik ma obowiązek niezwłocznego powiadomienia dyrektora generalnego SW w celu podjęcia czynności, o których mowa w art. 304 § 2 kpk. Także każda informacja antykorupcyjna powinna być sprawdzana pod kątem, czy dokonane zgłoszenie nie jest działaniem wymierzonym jedynie w celu zdyskredytowania osób, których zgłoszenie dotyczy. Jednocześnie w sytuacji, gdyby osoba zgłaszająca informację zastrzegła sobie pozostanie osobą anonimową, wówczas pełnomocnik powinien podjąć działania zmierzające do anonimizacji zgłoszenia. Chodzi tu o pozbawienie zgłoszenia danych osobowych osoby zgłaszającej, jej miejsca zatrudnienia i wszystkich innych cech umożliwiających identyfikację. Powyższa zasada rozciąga się także na komórki i jednostki organizacyjne SW, które mogą współpracować z pełnomocnikiem w celu wyjaśnienia sprawy. Ponadto przyjęto zasadę, że informacje objęte zgłoszeniem pozwalające na identyfikację osoby zgłaszającej będą chronione na etapie wyjaśniania sprawy, a także prowadzenia działań zapobiegawczych. Przy tym osoba zgłaszająca może

¹³ Zarządzenie nr 8/2011 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 27 stycznia 2011 r. w sprawie powołania i zadań Pełnomocnika Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do spraw przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej (niepublikowane).

¹⁴ Zarządzenie nr 12/2015 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 31 marca 2015 r. zmieniające zarządzenie w sprawie powołania i zadań Pełnomocnika Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do spraw przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej (niepublikowane).

zażądać od pełnomocnika powiadomienia jej o sposobie wykorzystania informacji przekazanych za pośrednictwem telefonicznej linii antykorupcyjnej.

Poza pełnomocnikiem w strukturze CZSW wyodrębniono Biuro Spraw Wewnętrznych, którego zadania ściśle powiązane zostały ze zwalczaniem korupcji w służbie¹⁵. Dotyczą one wprost „inicjowania przedsięwzięć zmierzających do podniesienia świadomości wśród funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej w zakresie zagrożeń związanych z korupcją oraz przedstawianie propozycji mechanizmów przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej”. W szczególności postanowiono, że chodzi także o nieprawidłowości związane z przekraczaniem uprawnień, nadużywaniem stanowiska służbowego, niedopełnianiem obowiązków służbowych oraz popełnianiem wykroczeń i przestępstw przez funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa. Poza tym biuro ma także obowiązek współpracy z organami prowadzącymi postępowania przygotowawcze¹⁶.

Zagrożenie korupcyjne ze strony zorganizowanej przestępczości

Zagrożenie zjawiskiem korupcji ze strony członków zorganizowanych grup przestępczych występującym w stosunku do funkcjonariuszy więziennictwa było przedmiotem analizy dokonanej m.in. przez M. Kotowską¹⁷. Z jej kwerendy wynika szereg interesujących spostrzeżeń badawczych, tym bardziej zasługujących na uwagę, że zostały przeprowadzone wśród funkcjonariuszy SW z wykorzystaniem metody sondażu diagnostycznego. Badania objęły co prawda tylko dwie jednostki penitencjarne z terenu województwa warmińsko-mazurskiego, ale w obu przebywały osoby (obojga płci) skazane za udział w zorganizowanych grupach przestępczych (w Olsztynie – mężczyźni, w Ostródzie – kobiety). Z anonimowych odpowiedzi respondentów można wyprowadzić wnioski, które obiektywizują problematykę zagrożeń korupcyjnych według następującej

¹⁵ Brakuje jednak tych samych struktur na niższym szczeblu, np. w okręgowych inspektoratach Służby Więziennej.

¹⁶ www.sw.gov.pl/jednostka/biuro-spraw-wewnetrznych (dostęp: 15.03.2019 r.).

¹⁷ Zob. M. Kotowska, *Zagrożenie zjawiskiem korupcji ze strony członków zorganizowanych grup przestępczych z perspektywy funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 27, s. 111.

zasady. Najbardziej podatni na korupcję są funkcjonariusze i pracownicy więziennictwa zatrudnieni w tzw. bezpośrednim kontakcie ze skazanymi, czyli ci, których specyfika służby (pracy) polega na dłuższym wspólnym przebywaniu ze skazanymi i ich kontakty mają w zasadzie charakter niekontrolowany przez inne osoby albo kontrola jest ograniczona. Chodzi tu głównie o oddziałowych, wychowawców i personel medyczny, w mniejszym stopniu o kadrę kierowniczą lub psychologów. Słuszną opinię M. Kotowskiej należy jednak uzupełnić o inne stanowiska służbowe, których specyfika pracy może mieć istotny wpływ na zmianę faktyczną i prawną sytuacji osób pozbawionych wolności. Do tej kategorii podmiotów można zakwalifikować członków komisji penitencjarnych działających w zakładzie karnym, dyrektora zakładu karnego, pracowników administracji dostarczających osadzonym korespondencje w oddziałach mieszkalnych, magazynierów, funkcjonariuszy doprowadzających wewnątrz zakładu, szefów kuchni wydających skazanym posiłki, pracowników przywieziennych zakładów pracy i osoby z zewnątrz zatrudniające skazanych, pracowników i nauczycieli przywieziennych szkół, bramowych i wszystkich funkcjonariuszy, których kontakt ze skazanymi może być nawet krótkotrwały, np. konwojenci¹⁸.

Z powyższego wynika, że tak naprawdę potencjalne zagrożenie korupcją może dotyczyć wszystkich funkcjonariuszy i pracowników więziennictwa. Różnice mogą jedynie sprowadzać się do zakresu „nielegalnej pomocy” na rzecz skazanych, a ta wynikać będzie z charakteru służby lub pracy poszczególnych osób zatrudnionych w więziennictwie. W przypadku funkcjonariuszy działu ochrony wykonujących zadania oddziałowego kontakt czasowy ze skazanymi wydaje się być najdłuższy, ograniczony jedynie wymiarem trwania czasu ich służby. W związku z tym, że najczęściej stosowaną zasadą jest powtarzalność miejsca służby w stosunku do określonych oddziałowych, stwarza to sytuację długotrwałego – mierzonego nawet w miesiącach – bezpośredniego kontaktu konkretnych skazanych i tych samych oddziałowych. Z kolei argumentem za wyznaczeniem tych samych oddziałowych po raz kolejny do pełnienia służby w tych samych oddziałach mieszkalnych jest potrzeba uwzględnienia dobrego rozeznania

¹⁸ Zob. W. Kowalski, *Korupcja w Służbie Więziennej w świetle doświadczeń lat 1995-2004*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2004, nr 43 s. 221. Do podobnych wniosków doszli także inni badacze, m. in. wykładowcy COSSW w Kaliszu. Zob. S. Pich, I. Wesołowska-Krzysztofek, *Zanim będzie za późno. Zjawisko korupcji w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej*, Kalisz 2008, s. 33 i nast. Ich badania potwierdziła także A. Wesołowska, *Korupcja w wymiarze sprawiedliwości – symptomy i kulisy*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm*, Kraków 2005, s. 112.

problemów występujących w określonej grupie skazanych. Takie uzasadnienie może być zasadne w oddziałach terapeutycznych lub dla skazanych tzw. niebezpiecznych, natomiast w przypadku innych osadzonych rotacja oddziałowych może ograniczyć proces korumpowania funkcjonariuszy zatrudnionych na stanowiskach oddziałowych. Jeszcze inne rozwiązanie to wyznaczenie nie jednego a np. dwóch funkcjonariuszy w oddziale, ale to wymaga uwzględnienia możliwości kadrowych działu ochrony¹⁹.

W przypadku funkcjonariuszy i pracowników zatrudnionych na stanowiskach wychowawców kontakt ze skazanymi ograniczony jest do pory dziennej, gdyż dyżurów wychowawczych z zasady nie wyznacza się w porze nocnej (w przeciwieństwie do zadań oddziałowych). Kontakt wychowawcy ze skazanymi może także obejmować dyżury popołudniowe i świąteczne, w czasie kiedy w zakładzie karnym służbę pełni zdecydowanie mniej osób niż zwykle. Wtedy stwarza się hipotetycznie bardziej dogodne warunki do korumpowania wychowawców, których uprawnienia związane są głównie z opiniowaniem tzw. postępów skazanego w procesie resocjalizacji. Chodzi tu o sporządzanie projektów ocen okresowych, opinii do warunkowego zwolnienia, przerwy w odbywaniu kary, przepustek, widzeń, opiniowania co do możliwości nauki i zatrudnienia (także odpłatnego i poza więzieniem) oraz rozmieszczania w celach, a także załatwiania wszystkich spraw socjalnych, finansowych i administracyjnych dotyczących skazanych. Biorąc także pod uwagę to, że wychowawcy powinni mieć „najlepszą” wiedzę dotyczącą skazanych, mają także dostęp do akt osobowych penitencjarnych, ewidencyjnych i zatrudnieniowych oraz w ograniczonym zakresie medycznych. W związku z tym mogą też być narażeni na naciski ze strony osób spoza więzienia w zakresie nielegalnych kontaktów i przekazywania do zakładów karnych przedmiotów niebezpiecznych i niedozwolonych²⁰.

Także personel medyczny (lekarze, pielęgniarki) to grupa specjalnego ryzyka w zakresie zagrożenia korupcyjnego. W przypadku lekarzy wystawiających zaświadczenia i świadectwa lekarskie dotyczące możliwości (konieczności) leczenia pozawięziennego „pokusa” wydaje się być szczególnie silna. Przy korupcji można wykorzystywać także kontakty lekarskie w szerokim środowisku medycznym i fakt zatrudnienia tych samych

¹⁹ Zob. W. Knap, *Członkowie zorganizowanych grup przestępczych w więzieniu*, [w:] T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik (red.), *Więziennictwo na początku XXI wieku. III Kongres Penitencjarny*, Warszawa 2007, s. 199.

²⁰ Zob. E. Pływaczewski, G. Szczygieł, *Zachowania korupcyjne osadzonych (wstępne wyniki badań)*, „Archiwum Kryminologii” 2007, t. XXVII, s.181.

lekarzy w więzieniu i w placówkach poza więzieniem. Zwłaszcza wobec lekarzy więziennej służby zdrowia wystawiających świadectwa lekarskie dla osób ubiegających się o przerwę w odbywaniu kary ze względu na stan zdrowia działania korupcjogenne mogą być podejmowane przez osoby pozbawione wolności lub pochodzące spoza więzienia²¹.

Potencjalnie korupcją zagrożeni są także dyrektorzy więzień, którzy faktycznie decydują o większości zmian w sytuacji prawnej skazanych. Zdecydowana większość takich decyzji podejmowana jest jednak kolegialnie (z udziałem np. komisji penitencjarnej) i po uzyskaniu uprzedniej opinii np. wychowawcy lub psychologa. Stąd też możliwości korumpowania dyrektorów zakładów karnych są dużo mniejsze. Poza tym kontakty skazanego z dyrektorem najczęściej nie mają charakteru bezpośredniego, gdyż chodzi o obecność np. wychowawcy lub innych osób z personelu²².

Z kolei bezpośrednie kontakty ze skazanymi ma całkiem liczna grupa funkcjonariuszy spoza kierownictwa zakładu, których charakter służby polega właśnie na konieczności wykonywania zadań w pojedynkę. Do nich można zaliczyć funkcjonariuszy doprowadzających skazanych do miejsc pracy, nauki, na widzenia, do łaźni, po zakupy, do kaplicy więziennej, zatrudnionych w łaźniach, magazynach lub w kuchni oraz dostarczających skazanym korespondencję w oddziałach mieszkalnych. Potencjalne zagrożenie korupcyjne wynika głównie z faktu wykonywania tych zadań indywidualnie, jakkolwiek należy uwzględnić fakt funkcjonowania monitoringu pomieszczeń i obiektów więziennych, a także kontrolę wykonywaną ze strony przełożonych służbowych²³.

Jednocześnie należy zauważyć pewne prawidłowości, które bez względu na rodzaj wykonywanej w więzieniu służby stanowią zagrożenie dla całego systemu wykonywania kary pozbawienia wolności lub postanowień o tymczasowym aresztowaniu. W każdym przypadku organizacje przestępcze podejmować będą działania ukierunkowane na wprowadzenie do Służby Więziennej „swoich żołnierzy”. Stąd też kryteria naboru do tej formacji powinny być dodatkowo wzmocnione w taki sposób, aby

²¹ Zob. W. Kowalski, *Zwalczanie nielegalnego posiadania narkotyków i leków psychotropowych*, [w:] B. Hołyst, S. Redo (red.), *Więziennictwo u progu XXI wieku*, Warszawa – Wiedeń – Kalisz 1996, s. 81.

²² Zob. M. Kuć, *Kultura organizacyjna jednostki penitencjarnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47-48, s. 133.

²³ Zob. J. Pomiankiewicz, *Członkowie zorganizowanych grup przestępczych w aresztach śledczych i zakładach karnych – zagrożenia dla Służby Więziennej i podejmowane przeciwdziałania*, [w:] L. Paprzycki, Z. Rau (red.), *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, Warszawa 2009, s. 211.

zminimalizować ryzyko przyjmowania do służby przedstawicieli środowisk przestępczych. Drugim czynnikiem pomocnym w walce z korupcją funkcjonariuszy więziennictwa jest system kontroli, który może ograniczyć możliwości ich korumpowania (monitoring, wykonywanie zadań w zespole). Trzecim elementem antykorupcyjnym może być czynnik ekonomiczny polegający na przyznaniu funkcjonariuszom wynagrodzeń na możliwie wysokim poziomie. Poza tym w sukurs mogą przyjść czytelne i dobrze wypełniane zasady etyki zawodowej pracowników więziennictwa oraz szkolenie antykorupcyjne. Jeszcze innym problemem ważnym z punktu widzenia skuteczności działań antykorupcyjnych w środowisku personelu więziennego jest niechęć pracowników zakładów karnych związana z ujawnianiem propozycji korupcyjnych pochodzących ze strony skazanych i ich bliskich. Funkcjonariusze ujawniający takie przypadki mają świadomość konieczności swojego dalszego uczestnictwa w postępowaniu karnym i nie zawsze są pewni reakcji ze strony przełożonych służbowych, dla których zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa ujemnie wpłynie na wizerunek bezpiecznego więzienia. Tym bardziej więc należy wzmocnić działania na rzecz poprawy relacji służbowych w zakładach karnych i zaufania podwładnych do przełożonych. Dlatego też warto podnieść poziom tych relacji na tyle, żeby np. poznać rzeczywiste problemy podległych funkcjonariuszy więziennictwa (ich zadłużenia bankowe, skłonności do hazardu, problemy z uzależnieniami, relacje rodzinne). Brak właściwej reakcji dyrekcji zakładów karnych i odpowiedniej pomocy z jej strony może spowodować, że ich miejsce zapełnią osoby reprezentujące interesy przestępców i złożą propozycję korupcyjną lub zagrażą szantażem²⁴.

Trzeba przy tym zauważyć, że osobną kategorię osób podatnych na korupcję ze strony skazanych odbywających karę pozbawienia wolności mogą stanowić także podmioty (osoby), które nie należą do korpusu Służby Więziennej, ale mają bezpośredni kontakt ze skazanymi, a ich kompetencje mogą wpływać na „poprawę” lub „pogorszenie” sytuacji skazanych. W tym miejscu można wymienić, np. sędziów penitencjarnych, adwokatów, kuratorów sądowych, pracowników opieki socjalnej, policjantów konwojujących skazanych do czynności procesowych. Powyższa

²⁴ Zob. G. Szczygieł, *Zagrożenia bezpieczeństwa ze strony skazanych a prawne możliwości ich ograniczania*, [w:] T. Bulenda, A. Rzepliński (red.), *Modernizowanie więziennictwa. V Kongres Penitencjarny*, Warszawa 2015, s. 81.

problematyka jest tu jedynie sygnalizowana, gdyż zdecydowanie wykracza poza ramy zakreślone w tytule niniejszego opracowania²⁵.

Zakończenie

Generalnie Służba Więzienna jest narażona na korupcję tak samo jak i inne organy państwa. Rodzaj i charakter tego zagrożenia różni się ze względu na specyfikę więziennictwa. Praca w zakładach karnych i aresztach śledczych jest zdecydowanie inna niż służba policjantów, strażników miejskich czy granicznych. Korumpowanie personelu więziennego to nie tylko przecież nakłanianie ich od odstępowania od czynności, do których zostali zobowiązani ustawowo (tak jest w przypadku innych służb), ale głównie chodzi o dostarczanie przedmiotów niedozwolonych, których posiadanie w więzieniu jest zakazane. Zagrożenie jest tym większe, im więcej skazanych za przestępstwa o charakterze zorganizowanym przebywa w więziennej izolacji, także w areszcie, gdzie reżim swobody w kontaktach ogranicza się maksymalnie. Ile z kolei przestępstw korupcyjnych popełnianych jest w skali roku przez pracowników i funkcjonariuszy SW tego też trudno się dowiedzieć (z informacji na stronie CZSW wynika, że ok.10). Nie jest to jednak informacja dokładna, tym bardziej że dokładne szacunki w tym zakresie nie są możliwe ze względu na tzw. ciemną liczbę przestępstw. Poza tym Służba Więzienna prowadzi statystyki związane z liczbą i rodzajem tzw. wypadków nadzwyczajnych, ale te informacje nie są przecież tożsame z korupcją personelu a przeciwnie – mogą świadczyć o skutecznej kontroli skazanych.

Problem jednak istnieje i jest on na tyle poważny, że uruchomiona została specjalna linia telefoniczna (zupełnie anonimowa) i kontakt mailowy umożliwiający zawiadomienie dyrektora generalnego (ten działa poprzez swojego pełnomocnika do spraw korupcji) o każdym przypadku rzeczywistej i urojonej korupcji. Mogą się przecież zdarzyć przypadki zawiadomień, które w istocie można kwalifikować jako fałszywe zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa korupcji. Poza tym więziennictwo (przynależne do Ministerstwa Sprawiedliwości) realizuje na bieżąco zadania rządowe związane z zapobieganiem korupcji i jej zwalczaniem,

²⁵ Zob. J. Kikta, R. Kloc, *Ochrona i bezpieczeństwo aresztów śledczych i zakładów karnych*, [w:] *Księga Jubileuszowa Więziennictwa Polskiego 1989-2009*, Warszawa 2009, s. 44.

co jednocześnie wskazuje na priorytety tego typu działań. Ponadto więziennictwo współpracuje z CBA i CBS w zakresie antykorupcyjnym, szkoląc kadre więzienną i uświadamiając jej zagrożenia w tym obszarze.

Nie zmienia to jednak faktu, że wszyscy pracownicy i funkcjonariusze przyjmowani do SW muszą mieć świadomość konsekwencji naruszeń przepisów antykorupcyjnych. Mimo to zdarzają się przypadki (skala nieznana) związane z przestępstwami o charakterze korupcyjnym popełnianymi przez osoby zatrudnione w jednostkach organizacyjnych więziennictwa. Trudno jednak w tym miejscu operować także danymi na temat liczby wszczętych postępowań, postępowań warunkowo umorzonych oraz zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądu. Brakuje też danych dotyczących rodzaju czynności służbowych wykonywanych przez te osoby spośród personelu więziennego, którym postawiono zarzuty o charakterze korupcyjnym i wobec których prowadzono dalej postępowanie przygotowawcze lub jurysdykcyjne.

Z praktyki więziennej i badań opinii publicznej wynika, że przestępstwa tego typu najczęściej popełniają (mogą popełniać) ci spośród personelu więziennego, którzy mają bezpośredni kontakt ze skazanymi i aresztantami (głównie oddziałowi i wychowawcy). Eliminacja (a raczej ograniczenie skutków) korupcji więziennej wymaga jednak podjęcia złożonych przedsięwzięć. Można do nich zaliczyć przede wszystkim konieczność przyjęcia jednolitych standardów związanych z selekcją i doborem kadry do pracy ze skazanymi przez wyeliminowanie tych, którzy już na starcie takie skłonności wykazują. Poza tym warto zastanowić się nad wprowadzeniem systemu służby pozwalającego na pracę w zespole (nie pojedynczo) i z wykorzystaniem systemu kontroli za pomocą monitoringu. Należy także wzmocnić relacje w zespole pracowniczym i z przełożonymi, i w ten sposób otworzyć możliwość swobodnego informowania o próbach korupcji i problemach w służbie. Pomocne mogą okazać się wszystkie działania związane ze wzrostem uposażeń personelu więzień, wprowadzeniem systemu motywacji i premii „antykorupcyjnych” oraz poprawą warunków pełnienia służby w ramach wydatków na poprawę infrastruktury miejsc pełnienia służby. Stąd też powyższe propozycje można rozumieć w kategoriach postulatów *de lege ferenda* w pracach nad nowelizacją ustawy o SW i przepisami antykorupcyjnymi.

Bibliografia

- Domański M., *Przestępczość zorganizowana w RP po 1989 r.*, „Securitologia” 2013, nr 2.
- Filipkowski W., *System przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana*, Warszawa 2011.
- Grabowski, *Przestępczość korupcyjna funkcjonariuszy państwowych*, [w:] E. Pływaczewski, W. Filipkowski, Z. Rau (red.), *Przestępczość w XXI wieku. Zapobieganie i zwalczanie. Problemy prawno-kryminologiczne*, Warszawa 2015.
- Karpiel D., „Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2017, nr 7.
- Kikta J., Kloc R., *Ochrona i bezpieczeństwo aresztów śledczych i zakładów karnych*, [w:] *Księga Jubileuszowa Więziennictwa Polskiego 1989-2009*, Warszawa 2009.
- Knap W., *Członkowie zorganizowanych grup przestępczych w więzieniu*, [w:] T. Bulenda, W. Knap, Z. Lasocik (red.), *Więziennictwo na początku XXI wieku. III Kongres Penitencjarny*, Warszawa 2003.
- Kotowska M., *Zagrożenie zjawiskiem korupcji ze strony członków zorganizowanych grup przestępczych z perspektywy funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 27.
- Kowalski W., *Korupcja w Służbie Więziennej w świetle doświadczeń lat 1995-2004*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2004, nr 43.
- Kowalski W., *Zwalczanie nielegalnego posiadania narkotyków i leków psychotropowych*, [w:] B. Hołyst, S. Redo (red.), *Więziennictwo u progu XXI wieku*, Warszawa – Wiedeń – Kalisz 1996.
- Kuć M., *Kultura organizacyjna jednostki penitencjarnej*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2005, nr 47-48.
- Mądrzejowski W., *Przestępczość zorganizowana. System zwalczania*, Warszawa 2015.
- Pich S., Wesołowska-Krzysztofek I., *Zanim będzie za późno. Zjawisko korupcji w jednostkach organizacyjnych Służby Więziennej*, Kalisz 2008.
- Pływaczewski E., Szczygieł G., *Zachowania korupcyjne osadzonych (wstępne wyniki badań)*, „Archiwum Kryminologii” 2007, t. XXVII.
- Pomiankiewicz J., *Członkowie zorganizowanych grup przestępczych w aresztach śledczych i zakładach karnych – zagrożenia dla Służby Więziennej i podejmowane przeciwdziałania*, [w:] L. Paprzycki, Z. Rau (red.), *Praktyczne elementy zwalczania przestępczości zorganizowanej i terroryzmu. Nowoczesne technologie i praca operacyjna*, Warszawa 2009.
- Siemaszko A, Gruszczyńska B., Marczewski M., Ostaszewski P., *Spoleczna percepcja zagrożeń korupcyjnych w Polsce*, [w:] J. Kosiński, K. Krak, A. Koman (red.), *Korupcja i antykorupcja. Wybrane zagadnienia*, cz. III, Warszawa 2012.

Szczygieł G., *Zagrożenia bezpieczeństwa ze strony skazanych a prawne możliwości ich ograniczania*, [w:] T. Bulenda, A. Rzepliński (red.), *Modernizowanie więziennictwa. V Kongres Penitencjarny*, Warszawa 2015.

Wesołowska A., *Korupcja w wymiarze sprawiedliwości – symptomy i kulisy*, [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, terroryzm*, Kraków 2005.

Wierzbica A., *Analiza obowiązujących przepisów antykorupcyjnych z wykazaniem mankamentów prawnych*, [w:] J. Kosiński, K. Krak, A. Koman (red.), *Korupcja i antykorupcja. Wybrane zagadnienia*, cz. I, Warszawa 2012.

Akty prawne:

Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (teksty jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1600, 2077).

Ustawa z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 2104, 2399; z 2019 r., poz. 53, 125).

Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn.: Dz. U. z 2018 r., poz. 1542, 1669, 2245, 2399; z 2019 r., poz. 125).

Zarządzenie nr 8/2011 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 27 stycznia 2011 r. w sprawie powołania i zadań Pełnomocnika Dyrektora generalnego Służby Więziennej do spraw przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej (niepublikowane).

Zarządzenie nr 12/2015 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 31 marca 2015 r. zmieniające zarządzenie w sprawie powołania i zadań Pełnomocnika Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do spraw przeciwdziałania korupcji w Służbie Więziennej (niepublikowane).

Regulamin nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z 18 października 2010 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej (niepublikowane).

Źródła internetowe:

www.sw.gov.pl/strona/pelnomocnik-ds-korupcji

www.sw.gov.pl/jednostka/biuro-spraw-wewnetrznych